

*О.В. Борух, аспірант
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи НБУ*

ШЛЯХИ АКТИВІЗАЦІЇ БАНКІВСЬКОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ РЕГІОНУ

Постановка проблеми. Розвиток реального сектора та можливості структурних зрушень у процесах розширеного відтворення в напрямі покращення розвитку високотехнологічних галузей, інформаційних технологій значною мірою залежать від ефективності реалізації механізму інвестиційного забезпечення банківською системою.

Враховуючи світові тенденції експансії провідних банків на фінансові ринки країн, що розвиваються, які володіють значними обсягами інвестиційних ресурсів та мають великий досвід роботи з клієнтами, слід дослідити можливі шляхи активізації вітчизняного банківського впливу на розвиток реального сектора економіки.

Аналіз публікацій та досліджень. Суттєвий внесок у дослідження проблем розвитку банківської системи та його інвестиційного спрямування зробили такі вітчизняні вчені, як В.М. Геєць, О. Кіреєв, В.І. Міщенко, Т.С. Смовженко, О.В. Васюренко, М.І. Савлук, О.О. Другов, А.М. Мороз, А.А. Пересада, О.В. Дзюблук, У.Я. Грудзевич, О. Вовчак та ін.

Відмічаючи важливість проведених наукових досліджень, зазначимо, що розвиток реального сектора має свої особливості розвитку на регіональному рівні, які необхідно враховувати у стратегії розвитку банківської системи, оскільки нівелювання даних особливостей розвитку банківською системою призведе до зниження як конкурентоспроможності економіки, так і банківської системи, яка є необхідною умовою функціонування в умовах поглиблення процесів інтернаціоналізації, переходу до інформаційних технологій та експансії іноземного банківського капіталу. Отже, проблема взаємодії банківської системи та реального сектора потребує детальнішого дослідження на регіональному рівні.

Метою даного дослідження є проведення аналізу впливу банків на розвиток реального сектора економіки регіону та визначення основних шляхів його посилення на регіональному рівні в умовах поглиблення процесів глобалізації.

Виклад основного матеріалу. Аналіз основних показників кредитування банківською системою розвитку економіки показав наявність таких позитивних тенденцій, як:

збільшення загального обсягу кредитних вкладень (без урахування доходів) у першому півріччі 2007 р. на 28,6 % (у 2006 році – на 25,5 %) – до 312,2 млрд. грн. Кумулятивний темп приросту кредитних вкладень є найбільшим для цього періоду, починаючи з 2001 р.;

збільшення у першому півріччі 2007 р. довгострокових кредитів на 32,8 % – до 206,1 млрд. грн., питома вага яких у загальному обсязі наданих кредитів з початку року збільшилася з 63,9 до 66 % [4].

Однак рівень кредитування української економіки вітчизняними банками у порівнянні із кредитними вкладеннями закордонних банків розвинутих країн в економіку є мізерним та недостатнім для фінансування розвитку високотехнологічних галузей, інформаційних технологій та інших галузей. Так, відношення кредитів до ВВП в Україні – лише 26 %, у той час як у деяких країнах обсяги кредитування навіть перевищують обсяги ВВП. У США відношення кредитів до ВВП становить 161 %. А зростання довгострокових кредитів має не стільки інвестиційну, скільки споживчу спрямованість, 78,7 % кредитних вкладень використовувалися для забезпечення поточної діяльності суб'єктів господарювання та фізичних осіб, решта – для їх інвестиційної діяльності, з яких переважну частину (53,5 %) становили вимоги за іпотечними кредитами, обсяг яких на 01.06.2007 становив 33,6 млрд. грн., тобто збільшився з початку року на 24,5 % [1].

У структурі вимог банків за кредитами, наданими суб'єктам господарювання за видами економічної діяльності (рис. 1), найбільшими залишалися частки кредитів суб'єктам господарювання торгівлі, ремонту автомобілів, побутових виробів та предметів особистого вжитку (36,6 %), переробної промисловості (25,8 %), суб'єктам господарювання, що займаються операціями з нерухомим майном, орендою, інжинірингом та наданням послуг підприємцям (9,5 %), підприємствам сільського господарства, мисливства та лісового господарства (7,3 %), будівництва (7,3 %), і, таким чином, мали найбільший вплив на динаміку кредитних вкладень у реальний сектор економіки.

**Рис. 1. Структура вимог банків
за кредитами суб'єктів господарювання
(за окремими видами економічної діяльності), %**

Джерело: Бюлетень НБУ. – 2007. – № 8(173). – С. 32.

Протягом останніх півтора року банки активно запозичували довгострокові ресурси на зовнішньому ринку. У структурі ресурсної бази банків упродовж 2006 р. частка строкових вкладів інших банків та кредитів, що отримані від інших банків, у загальному обсязі зобов'язань банків збільшилася з 14,7 до 22,8 %, а за січень-червень 2007 р. – до 26,1 % при одночасному зменшенні частки коштів суб'єктів господарювання та фізичних осіб у структурі зобов'язань банків упродовж першого півріччя 2007 р. від 25,8 до 22,2 % та від 35,6 до 32,3 % відповідно [4]. Це призвело до накопичення певних ризиків у функціонуванні банківської системи, зокрема зростання доларизації, посилення вразливості економіки до зовнішніх шоків, підвищення валютних ризиків кредитування та ін.

Слід зазначити, що довгострокові кредити, надані фізичним особам, збільшувалися більшими темпами (39,2 %), а ті, які надані юридичним особам, на 28 %. Ураховуючи те, що значну кількість отриманих кредитних коштів фізичні особи спрямовують на купівлю товарів тривалого використання

(переважно іноземного виробництва), динамічне зростання обсягів довгострокового кредитування поки що значною мірою підтримує економіку інших країн, зменшуючи тим самим інвестиційний потенціал вітчизняної економіки.

Сучасний етап розвитку банківської системи України характеризується значними регіональними диспропорціями, банківські установи розташовуються в містах та районних центрах, у той час як у сільській місцевості їх практично немає, а в регіонах переважно діють філії юридичних банків або невеликі банки, які часто не задовольняють попит на банківські послуги. Така ситуація суттєво впливає на обсяги інвестування банками реального сектора економіки регіонів (рис. 2).

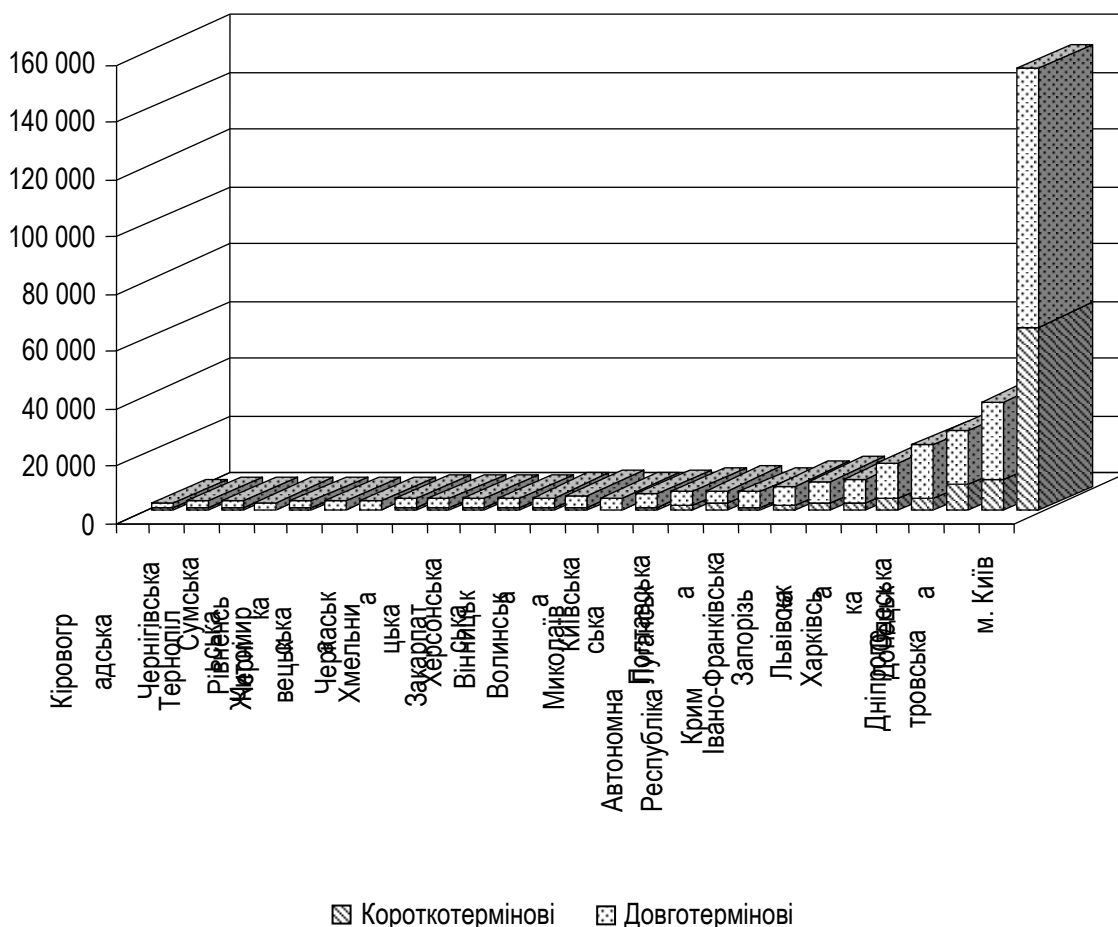

Рис. 2. Розподіл короткотермінових і довготермінових кредитів за регіонами України за станом на 30.09.2007

Джерело: www.bank.gov.ua.

Результати проведеного аналізу наданих банками кредитів в економіку регіонів показали наявність значних територіальних диспропорцій розподілу інвестиційних ресурсів у регіональному вимірі.

Так, значна частина кредитів у розвиток економіки акумулюється у столиці та декількох промислово розвинених регіонах, зокрема в таких областях, як Київська, Дніпропетровська, Донецька, Одеська, Харківська, Львівська, що прямо пропорційно впливає на можливості розвитку

пріоритетних галузей даних регіонів. Відповідно, регіони із найнижчими обсягами кредитування позбавлені можливості розвивати навіть життєво важливі для них галузі, що може спричинити депресивний стан їх функціонування.

Водночас глобалізаційні процеси визначають суттєві зміни у характері взаємодії банків та реального сектора, що насамперед проявляється у зміні структури та якості банківських послуг:

1. В умовах жорсткої конкуренції зусилля більшості банківських установ спрямовані на формування з кожного клієнта постійного споживача послуг. Банки все більше орієнтуються на клієнта, усвідомлюючи, що конкурентною перевагою в боротьбі за обмежену кількість споживачів банківських послуг є особливе, персональне обслуговування клієнтів. Досвід зарубіжних банків свідчить, що в боротьбі за клієнта банки використовують різноманітні стратегії менеджменту по роботі з клієнтами, співпрацюючи з іншими постачальниками фінансових послуг (наприклад, із страховими компаніями, недержавними пенсійними фондами), а також впроваджуючи новітнє програмне забезпечення. Вважається, що чим більшу кількість банківських продуктів купить клієнт у банку, тим менша ймовірність втратити такого клієнта. В Україні даному питанню не приділяється достатньої уваги: рівень підготовки персоналу слабкий, низький рівень комп'ютеризації і комунікаційних мереж, а стратегія більшості банків все ще не побудована за схемою: дослідження потенційних потреб \geq розробка послуги \geq збут споживачу. Відсутній такий підхід і щодо інвестування галузей економіки, що особливо негативно впливає на фінансування пріоритетних галузей економіки регіонів.

2. Банківські операції у світі стають більш різноманітні, все більше розвиваються такі банківські послуги, як операції з довірчого управління власністю клієнтів, управління фондами фінансування будівництва та фондами операцій з нерухомістю, лізингові, факторингові, депозитарні операції, послуги з розміщення цінних паперів на ринку, інвестиційні, консалтингові послуги, проектне фінансування, залучення страхових компаній та перестраховування проектів, особливо стрімко розвиваються послуги з використанням електронних технологій тощо. Трастові операції банків, які відіграють велику роль у зв'язках банків з промисловістю та іншими сферами економіки та дозволяють банкам розпоряджатися крупними (іноді контрольними) пакетами акцій промислових компаній, в Україні майже не надаються (за винятком окремих банків для окремих клієнтів). Житлове іпотечне кредитування, розвиток якого дозволяє вирішити житлову проблему, а також має інвестиційне значення мультиплікаційного ефекту житлового будівництва та в багатьох країнах є локомотивною галуззю, супроводжується в Україні значними труднощами, серед яких відсутність довгострокового характеру даного явища, високі ставки кредитування (11,5-16 % річних у гривні, в той час як закордоном – до 8 %). Розвиток лізингових послуг, який істотно впливає на розширення реального сектора економіки (так, у загальній

сумі капітальних вкладень в устаткування на лізинг припадає: в Австралії – 33 %; у США – 25-30 %; у Франції – 13-17 % [5]), в Україні перебуває на стадії становлення.

Проте прихід на український банківський ринок зарубіжних банків (через створення дочірніх структур в Україні або купівлю вже існуючих українських), які вже мають великий досвід надання даних послуг за кордоном, визначатиме дуже швидкий розвиток цих операцій у недалекому майбутньому і зайняття закордонними банками даних ніш.

3. Під впливом поглиблення процесів глобалізації відбувається зростання філіальної мережі банків та кількості філій іноземних банків в Україні, спричинене зростанням рівня відкритості національної економіки для іноземного капіталу. Слід зазначити, що у високорозвинених країнах світу чужоземних банків майже немає. Так, у США, Німеччині, Швейцарії, Японії їх кількість не перевищує 5-8 %, що зумовлено достатністю власного банківського капіталу.

Аналізуючи результати функціонування в сусідній Польщі закордонних банків, серед позитивних наслідків слід виділити поширення нових технологій, методів управління, збагачення пропозицій окремих вітчизняних банків, зміцнення капіталів приватизованих вітчизняних банків чи покращення в сфері господарського нагляду.

Серед найбільш несприятливих наслідків експансії існуючих у Польщі закордонних банків є витіснення польських банків із найбільш привабливих сфер діяльності. Іноземні банки перемагають у конкурентній боротьбі за найвигідніших клієнтів, експортерів та іноземні фірми. Ліквідація польських банків може призвести до ситуації, коли певні сфери народного господарства і економіки будуть позбавлені кредитів, тому що акціонери банків із закордонним капіталом будуть завжди інвестувати ті галузі і в тих країнах, де прибуток і безпека є вищими.

Спільним ефектом цих тенденцій є зростання конкурентоспроможності в банківському секторі, а також його висока стабільність. Наслідком процесу інтернаціоналізації польської банківської системи між іншим є консолідація польських банків, яка є наслідком злиття і проникнень між материнськими банками установ, які діють в Польщі. Також підкреслюється ймовірність виникнення явища “націоналізації” збитків при одночасній “інтернаціоналізації” доходів [6].

Враховуючи вищенаведені тенденції, можна припустити, що кредитна політика іноземних банків в Україні, цілком очевидно, буде зорієнтована на розвиток тих галузей української економіки, що мають порівняно високі прибутки і низькі ризики виробничої діяльності. Відповідно, існує загроза зниження рівня кредитування вітчизняних, стратегічно важливих підприємств, з нижчим рівнем конкурентоспроможності, зокрема металургійної галузі, машинобудівної та хімічної промисловості.

Розглядаючи регіональний аспект посилення впливу банківської системи на розвиток реального сектора, необхідно враховувати економічні, політичні

та соціальні особливості розвитку окремих регіонів, а також пріоритетні галузі розвитку реального сектора в регіонах. Об'єктивна оцінка такої специфіки дозволяє банкам краще та оперативніше визначати сфери для інвестування.

Поглиблення процесів консолідації закордонних банківських установ під впливом глобалізації в Україні повинне визначатися економічною доцільністю і ринковими механізмами, а в основі політики НБУ має бути положення про те, що банків не повинно бути мало, їх повинно бути стільки, скільки потрібно, враховуючи великі, середні і дрібні. Тільки ¼ консолідацій, відповідно до останніх досліджень, закінчилася з позитивним ефектом. Існує думка, що банківська система має бути диференційована, а її сегменти повинні відповідати потребам народного господарства. Кожний регіон є важливим елементом народного господарства і має свої можливості і свої потреби, до яких повинен бути пристосований відповідний сегмент банківської системи.

У цій ситуації важливо, щоб нагромаджені в даному регіоні засоби могли використовуватися в ньому. Вони можуть забезпечити комерційні установи, комунально-ощадні банки, а також невеликі комерційні банки. Однак це вимагає зміцнення цих кредитних установ і більшої зацікавленості регіонального керівництва їх діяльністю. Заощадження, що залишаються в даному регіоні, передусім повинні служити фінансуванню кредитних потреб даного регіону. Умовою виживання невеликих банків, що загалом мають регіональний характер, є об'єднання їх з метою взаємної підтримки і розширення діапазону послуг, зокрема взаємного обслуговування клієнтів, здійснення аналізу ринку, спільне фінансування дослідницьких робіт, підготовка кадрів, продовольча спеціалізація.

Слід посилити роль місцевих органів самоврядування в регіонах та розвивати мережу спеціалізованих і регіональних банків, що проводитимуть операції з клієнтами відповідного регіону та сприятимуть посиленню впливу на розвиток реального сектора.

З метою підвищення ролі регіональної банківської системи в інвестуванні розвитку реального сектора регіонів також доцільно створити мотивацію для банків, що здійснюють інвестиційне забезпечення реального сектора. Можливими стимулами для банків, діяльність яких має інвестиційне спрямування, є:

державні гарантії при кредитуванні пріоритетних галузей економіки регіонів, зокрема розвиток літако-, суднобудування, військової техніки, комп'ютерних технологій, транспортної системи, металургії та багатьох інших галузей має бути безпосередньо пов'язаний з державною підтримкою мобілізації і спрямування інвестиційних ресурсів у виробництво через надійні українські банки. При цьому будь-які заходи державного стимулювання будуть дієвими тільки за умови їх диференціації залежно від значущості кредитованого заходу;

запровадження системи державної компенсації відсотків за кредитами під інвестиційні проекти, визначені КМУ;
податкові стимули для надання кредитів реальному сектору економіки. Зокрема, можливості формування резервів по високоризикових кредитах за рахунок прибутку до сплати податків;
розробка механізму сплати податків за інвестиційними кредитами тільки після реалізації відповідних проектів;
стимулювання з боку НБУ шляхом удосконалення резервної та нормативної політик, надання права виключати із фонду обов'язкових резервів засоби, спрямовані на кредитування пріоритетних інвестиційних програм державного значення;
впровадження жорсткого контролю за цільовим використанням кредиту на виробничі потреби реального сектора економіки.

Висновки. Отже, банки недостатньо пов'язані з реальним сектором економіки. Обсяги інвестування в реальний сектор економіки України є мізерними, що зумовлено їх неготовністю надавати великі і довгострокові кредити, нестійкістю функціонування виробничих підприємств, відсутністю реальних структурних перетворень у вітчизняній економіці, а взагалі – високими кредитними ризиками.

В умовах поглиблення глобалізації кредитні відносини мають бути спрямовані на активізацію інвестиційної та інноваційної діяльності, фінансове забезпечення структурних перетворень і економічне зростання. Створення стійкої, гнучкої та ефективної банківської інфраструктури – одне з найважливіших завдань на сучасному етапі. Для української економіки необхідно стимулювати створення регіональних банків, які б були ядром банківської системи країни.

Щоб банківська система продовжувала ефективно функціонувати, повинні бути виконані дві основні умови: по-перше, збереження та зміцнення вітчизняного банківського сектора, по-друге, виділення певних напрямків діяльності для іноземних банків. За таких умов ступінь відкритості національної економіки повинен відповідати рівню розвитку нашої банківської системи.

Список літератури

1. Бюлетень НБУ [Текст]. – 2007. – № 8(173). – С. 32.
2. Дзюблюк, О. Грошова система України – глобалізаційні фактори впливу [Текст] / О. Дзюблюк // Вісник НБУ. – 2007. – № 7. – С. 14–22.
3. Кіреєв, О. Банківська система в умовах глобалізації інвестиційної діяльності: проблеми та перспективи [Текст] / О. Кіреєв // Фінансовий ринок України. – № 10(12).
4. Монетарний огляд за II квартал 2007 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.bank.gov.ua.
5. Олійник, О. В. Фінансовий лізинг в АПК: проблеми та шляхи вирішення [Текст] / О. В. Олійник // Фінанси України. – 2004. – № 9. – С. 66.

6. Проблеми, пов'язані з інтернаціоналізацією польської банківської системи [Електронний ресурс] / проф. Владислав Л. Яворські ; Вища Торгова школа у Варшаві. – Режим доступу : www.aub.com.ua.
7. Хюпкес, Е. Правовая основа для проникновения иностранных банков [Текст] / Е. Хюпкес // Банки та банківські системи. – № 4. – 2006. – С. 4–11.

Summary

The basic tendencies of banking crediting the real sector of economy development, the volume of economy crediting, branch direction of crediting and its regional distribution are analyzed in the article.

Changes in structure and quality of banking investment in real sector under the conditions of globalization processes intensifying are researched, possible consequences of increasing foreign banks amount on regional real sector of economy development are suggested.

The ways for intensifying banking influence on real sector development on the regional context are developed and new possible variants of banking motivation for realization investments in real sector are proposed.

Отримано 12.12.2008

Борух, О.В. Шляхи активізації банківського впливу на розвиток реального сектору економіки регіону [Текст] / О.В. Борух // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: зб. наук. праць. – Суми: УАБС НБУ, 2009. - Т. 24. - С. 127 – 136.